

بازخوانی پائولو فریره

با تمرکز بر کودک و آموزش کودکان

به روایت ناصر یوسفی

www.ketab.ir

سرشناسه: یوسفی، ناصر، ۱۳۴۶
عنوان و نام پدیدآور: بازخوانی پائولو فرییره با تمرکز بر کودک و آموزش کودکان / به روایت ناصر یوسفی، تهیه شده در
موسسه پژوهشی کودکان دنیا.
مشخصات نشر: تهران: انتشارات کارگاه کودک، ۱۳۹۳.
مشخصات نشر: ۱۸۴ ص.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۳۶۴-۶۹-۰۰
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه
موضوع: فریره، پائولو، ۱۹۲۱-۱۹۹۷ م. نقد و تفسیر
موضوع: فریره، پائولو، ۱۹۲۱-۱۹۹۷ م. نظریه درباره آموزش و پرورش کودکان
موضوع: آموزش و پرورش دوران اولیه کودکی
شناسه افزوده: موسسه پژوهشی کودکان دنیا
رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ی ۴۵ ف/۱۰۹ BF
رده بندی دیویی: ۱۵۰/۹۲
شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۷۹۶۳۵

نام کتاب: بازخوانی پائولو فرییره با تمرکز بر کودک و آموزش کودکان

نویسنده: ناصر یوسفی

تهیه شده در موسسه پژوهشی کودکان دنیا

ویراستار: فرمهر منجزی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۳۶۴-۶۹-۰۰

ناشر: کارگاه کودک

چاپ: اول ۱۳۹۴

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت ۱۵۰۰۰ تومان

فهرست

روایت من از پائولو فریره	۵
مقدمه	۱۱
زندگی فریره	۱۹
آیا آزادی ترسناک است؟	۵۳
انسان چیست؟ انسان کیست؟	۷۷
تمرین آزادی	۱۲۱
آموزش در بستر زندگی	۱۵۱
منابع	۱۷۹

روایت من از پائولو فریره

این کتاب دومین مجموعه از شناخت روان‌شناسان انسانی‌نگراست. اولین کتاب، زندگی، کار و اندیشه‌های اریک فروم^۱ از نخستین نظریه پردازان روان‌شناسی انسان‌نگرا بود.

پائولو فریره با این کتاب یکی از مطرح‌ترین چهره‌های روان‌شناسی و تعلیم و تربیت است، اما تقریباً در ایران ناشناخته است و یا دست‌کم بخش کمی از اندیشه‌های او به حاشیه مانده است. او روشی ایران معرفی شده است. یکی از دلایل ناشناخته بودن اندیشه‌های فریره کمبود منابع به زبان فارسی است. از سوی دیگر به دلیل تسلط فریره به فلسفه و سیاست، دیدگاه‌های او چنان آمیخته به روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، سیاست و حتی اقتصاد است که درک بسیاری از مفاهیم و اندیشه‌های او بسیار ساده‌ای نیست. بسیاری از اندیشه‌های او تحت تأثیر هگل، مارکوزه، فلسوفان مکتب فرانکفورت و حتی تحت تأثیر دیدگاه‌های ارنست چه گوارا است.

سخت بودن زبان، بیان و اندیشه‌های فریره موجب شده است که بخشی از اندیشه‌های او در جامعه‌ی ما مطرح شود. به طور خاص جامعه‌ی آموزشی ایران، فریره را به عنوان یکی از متخصصان سوادآموزی می‌شناسند. در نگاه

خوش بینانه‌تر او را به عنوان کسی معرفی می‌کنند که درباره‌ی تفکر انتقادی در تعلیم و تربیت حرف زده است. در حالی که تخصص فریره فراتر از این است. «سوادآموزی مبتنی بر زندگی مردم» یکی از کارهای اوست که از اندیشه‌ی عمیق فریره نسبت به انسان و آموزش او ریشه می‌گیرد. تفکر انتقادی هم یکی از ارکان اندیشه‌ی او برای دست‌یابی به «آموزش رهاکننده»^۲ است. فریره حوزه‌هایی را نسبت به انسان و آموزش باز می‌کند که تقریباً در نوع خود کم نظیر است. اندیشه‌هایی که جای شناخت و بررسی بیش‌تری دارد.

مواردی که در حاشیه‌ی کتاب می‌خوانید از حرف‌ها، سخنرانی‌ها، کتاب‌های فریره انتخاب شده است. این مطالب هم نشان‌دهنده‌ی نگاه فریره است و هم به تعدادی ایده‌های ابتکاری فریره اشاره می‌کند. ابتکارهایی که یا خود فریره آن‌ها را اجرا کرده و یا دیگران اجرا کرده‌اند، منتظرند کسانی آن‌ها را اجرا کنند.

طبق معمول در دانشکده‌های روان‌شناسی و تعلیم و تربیت ایران تقریباً از دیدگاه‌های این اندیشمند بزرگ خبری نیست. در دانشکده‌های روان‌شناسی و تعلیم و تربیت و یا حتی در دانشکده‌های تربیت معلم فرصت کمی برای شناخت و یا مطالعه‌ی دیدگاه‌های فریره وجود دارد. با این حال به نظر می‌رسد تعداد اندکی از دانشجویان کارشناسی ارشد رشته‌های علوم تربیتی پایان‌نامه‌های خود را درباره‌ی وی تنظیم کرده‌اند.

جای خوشوقتی است در کشورهای مختلف دنیا از آمریکای لاتین تا کانادا و اروپا و حتی استرالیا و بسیاری از کشورهای آسیایی، پژوهش‌گران در زمینه‌ی اندیشه‌های فریره مطالعه، تحقیق و کار می‌کنند. بنیادهای بسیار فعالی براساس اندیشه‌های فریره شکل گرفته است که فرصت‌های مطالعاتی - نوعی رابری برای علاقه‌مندان فراهم کرده‌اند.^۲

برای آماده‌سازی این مجموعه طبیعی است تقریباً بیشتر منابعی را که از فریره و یا درباره‌ی وی در زبان فارسی ترجمه شده، مطالعه کردم، اما بیشتر از منابع فارسی، از منابع انگلیسی استفاده کردم که بنیادهای تحقیقاتی فعال درباره‌ی اندیشه‌های پائولو فریره در اختیارم گذاشتند. در انتهای کتاب فهرست این سازمان‌ها و نشانی‌های اینترنتی هر کدام ثبت شده است.

نکته‌ی مهم در این کتاب و کتاب بازخوانی اریک فروم این است که کوشیده‌ام روایت خود را از اندیشه‌های این اندیشمند بیان کنم. این نظریه‌پردازان و اندیشه‌های ناب و تأثیرگذار آنها این امکان و توانایی را می‌دهد که افراد و کارشناسان مختلف تعبیرها و تفسیرهای متنوع خود را مدون کنند. در مقدمه‌ی کتاب فروم به این نکته اشاره کردم که اصطلاح «روایت‌گر» به جای پژوهش‌گر، محقق و یا نویسنده، فضای دموکراتیک‌تری را برای خوانندگان، کارشناسان و یا اهل فن به وجود می‌آورد. مبانی و اصول روان‌شناسی انسانی نگران قدر در این سرزمین ناشناخته است و در عین حال آن قدر در بطن خود باز، دموکراتیک و گشوده است که کسی نمی‌تواند و نباید در ترویج و معرفی آن از ادبیات قاطع و یک جانبه استفاده کند. به همین خاطر باز هم اصرار دارم بگویم مطالب این کتاب دریافت من از اندیشه‌های پائولو فریره است، دریافتی که بی‌شک مبتنی بر تجربه و پیشینه‌کاری من

است. سایر کارشناسانی که در حیطه آموزش و پرورش، روان‌شناسی و یا به طور خاص روان‌شناسی انسانی نگر کار و فعالیت می‌کنند، حتماً بر اساس تجربه‌ها، دانش و پیشینه تخصصی خود، دریافت‌های متفاوتی خواهند داشت. بدین ترتیب آن چه می‌خوانید روایت، دریافت و بازخوانی من از آثار و اندیشه‌های پائولو فرییره در آموزش و پرورش کودکان است. به همین خاطر نمی‌توانم بگویم توضیحاتی که برای دیدگاه‌ها و اندیشه‌های فرییره نوشته‌ام حتماً باور وی بوده است. همان قدر هم کسی نمی‌تواند بگوید این مطالب بر اساس اندیشه‌های فرییره نیست. این ویژگی شرح و بسط دادن اندیشه‌های یک نظریه‌پرداز است. به عبارتی روندی است که می‌تواند موجب منطق گفت‌وگوشنودی شود که فربه بسیار به آن ایمان داشت و آن را ترویج می‌کرد. خوشحال می‌شوم کسانی که نسبت به این اندیشمند احساس تعلق دارند، روایت‌های خود را بازگو کنند. برصته‌هایی را برای گفت‌وگوشنود در این حوزه فراهم آوردند.

شاید این کار موجب شود سایر روان‌شناسان یا کارشناسان تعلیم و تربیت روایت‌های خود را از نظریه‌پردازان روان‌شناسی و تعلیم و تربیت انسانی نگر مدون کنند.

انسانی که به آزادی انسان‌های دیگر
فکر می‌کند خود را در دایره‌ی قطعیت
زندانی نمی‌کند.

۱- کتاب بازخوانی اریک فروم در سال ۱۳۹۲ از سوی نشر مرکز منتشر شد.

۲- فهرست این گروه‌ها در انتهای کتاب آمده است.

پاثولو فریره برای بسیاری از کارشناسان دنیا که در حیطه‌ی آموزش و پرورش کار می‌کنند نامی آشناست. بسیاری او را متخصص تعلیم و تربیت می‌دانند. گروه او را فیلسوفی می‌دانند که کوشید دیدگاه‌های چپ را در حیطه‌ی تعلیم و تربیت مدون کند^۱ و صاحب نظرانی چون جاناناتان کوزول^۲ او را یک روان‌شناس می‌دانند.

فیلسوف، متخصص تعلیم و تربیت و یا روان‌شناس و فارغ از هر عنوانی که بتوان نام برد. پاثولو فریره یکی از مطرح‌ترین چهره‌هایی است که به روان‌شناسی رفتارگرا و تعلیم و تربیت تحت تأثیر آن تاخت و موفق شد که شکل‌های دیگری از آموزش و پرورش، آن به بیاه مرفی کند. ادبیات او در نقد رفتارگراها یکی از بی‌پروا ترین و جسورانه‌ترین مباحثی است که تاکنون مدون شده است. او برای یورش بردن به این نظام فکری، از سریع‌ترین جمله‌ها و کلمه‌ها استفاده می‌کرد. عبارت او در وصف رفتارگرا «آنها از درک انسان عاجزند» یکی از معروف‌ترین جمله‌های اعتراضی علیه رفتارگراها است. او معتقد است نظام‌های آموزشی رفتاری نگران‌قدر در عین سلامت، کنترل و تهدید بوده‌اند که باید کسی آنها را از توهم خودشیفتگی در بیاورد. به همین خاطر در تمام متن‌ها، رساله‌ها، سخنرانی‌ها و کارهای تحقیقاتی‌اش می‌کوشید با شوک‌های مختلف رفتارگراها را از اوهام خود خارج کند.

دیدگاه‌های او سال‌ها مورد استقبال بسیاری از معلمان، کارشناسان و متخصصانی بود که نسبت به تعلیم و تربیت جوامع سرمایه‌داری معترض بودند و شیوه‌های رایج این نظام‌های فکری را در آموزش و پرورش کودکان نمی‌پذیرفتند.

پاثولو فریره بسیار تحت تأثیر اریک فروم، به عنوان یکی از شاخص‌ترین

روان‌شناسان انسان‌گرا، بود. اریک فروم روان‌شناسی بود که در تحلیل‌هایش فقط فرد را ندید، بلکه کوشید به نوع انسان توجه کند. او به بشریت اندیشید و راه‌های ارتباط گرفتن بین انسان‌ها را با هم، با خود و با اطراف خود به دقیق‌ترین شکل ممکن مدون کرد.

شاید به دلیل اندیشیدن به فرد و بشریت و ارتباط بین این دو مؤلفه بود که نظرات فروم بسیار مورد توجه متخصصان تعلیم و تربیت در کشورهای مختلف قرار گرفت. فریره بیش از هر متخصص دیگری به نظرات فروم پرداخت و بخش اجتماعی دیدگاه‌های او را بسط داد. به طوری که وزنه‌ی نظرات فریره به سمت جامعه گرایش پیدا کرد و موفق شد آموزش جامعه‌خوار را رویح و توسعه دهد.

اما آن که نظرات آموزشی و تربیتی فریره بسیار غالب است و می‌کوشد راه‌کارهای کاربردی خود را در حیطه‌ی تعلیم و تربیت مطرح کند، اما با نگاهی به مجریه نظرات او می‌توان دیدگاه‌های روان‌شناختی او را استخراج کرد. فریره مانند سایر از روان‌شناسان، نظرات مشخص و ویژه‌ای درباره‌ی انسان، تعریف از انسان، نگاه انسان، شکل‌گیری رفتار، هوش، رشد و هیجان‌های انسانی دارد. به عبارت دیگر او نظرات و تعبیرهایی از انسان دارد که بیشتر در حوزه‌ی روان‌شناسی، به بی‌سی‌گیرد. برخلاف سایر متخصصان تعلیم و تربیت فقط نظرات تربیتی خود را برای بسط دیدگاه‌های روان‌شناختی سایر روان‌شناسان معرفی نمی‌کند، بلکه در تعریف مشخصی از انسان دارد و ویژگی‌های انسان را تبیین می‌کند.

به همین دلیل فریره فراتر از یک دانشمند آموزش و پرورش پا به میدان می‌گذارد و می‌کوشد اصول و مبانی آموزش خود را براساس درک و شناختی که از انسان به دست آورده است سازمان‌دهی کند.

به نظر می‌آید فریره بر خلاف بسیاری از روان‌شناسان دیگر، دیدگاه‌های خود را براساس کار صرف مطالعات و یا تحقیقاتی در مراکز آکادمیک، کلینیک‌های درمان‌گری و یا آزمایشگاه‌های روان‌شناسی به دست نیاورده است. او روان‌شناسی - البته بدون روپوش سفید- است که نظرات خود را از زندگی، انسان و رشد، در بطن کار با مردم و توده‌های مردم در فقیرترین

محلله‌های برزیل و شیلی و گینه بیسائو به دست آورده است. او از آن جا که کار مستقیم و رودر رو با مردم داشت و از آن جا که برای شناخت و درک آن‌ها باز و گشوده بود، موفق شد تا بتواند شناختی عمیق و متفاوت از انسان به دست بیاورد.

فریره بدون شک یک روان‌شناس انسان‌گرا است. روان‌شناسی که نه می‌خواهد انسان را فقط در کلینک و آزمایشگاه‌های مصنوعی ببیند و نه دوست دارد او را محصور فرهنگستان‌ها، مراکز آکادمیک و یا اسیر پژوهش‌گاه‌ها کند. او انسان را در بطن جامعه می‌بیند و به واسطه‌ی حضور و مشارکت با سایر مردم در جامعه به رفقای خود و دیگران اقدام می‌کند.

انسانی که زیره معرفی می‌کند برای آگاهی خود می‌کوشد، از موانع و محدودیت‌هایی که قدرت برای او ساخته‌اند عبور می‌کند، شک می‌کند و سکوت خود را می‌شکند.

انسان فریره همان قدر که منتقد است اهل گفت و شنود است، رویاپرداز است، خلق می‌کند و به زندگی و این دنیا امیدوار است.

پائولو فریره را می‌توان به راستی یکی از بهره‌ای شاخص روان‌شناسی انسانی نگر معرفی کرد و به نظرات او در این زمینه استناد کرد.

۱- Asoke Bhattacharya یکی از نظریه‌پردازان مطرح هندوستان است که فریره را ژان ژاک روسو قرن بیستم معرفی کرده است. او معتقد است فریره رسماً یک فیلسوف است. فیلسوفی که نظریه‌های روان‌شناختی و تعلیم و تربیت نیز دارد. او در کتابی سهم تأثیرگذاری دیدگاه‌های فریره را با روسو مقایسه می‌کند. وی معتقد است همان قدر که روسو در شکل‌گیری تفکر آزادی در اروپا نقش داشت، فریره نیز در توجه به بشریت و توده مردم در هر نوع برنامه ریزی سهم داشته است. در عین حال به‌تازگی در کتاب دیگری به نام آموزش برای مردم ذهنیت فریره را با افرادی چون گاندی و تاگور مقایسه می‌کند. به نظری فریره در روان‌شناسی و تعلیم و تربیت در دنیا جایگاهی دارد که گاندی در حوزه صلح و تاگور در ادبیات دارد. این دو کتاب به‌تازگی به فارسی ترجمه نشده است. علاقه‌مندان می‌توانند کتاب آموزش برای مردم را در سایت زیر بخوانند: www.academia.edu/759331/education_for_the_people

۲- جانانان کوزول Jonathan Kozol روان‌شناس و یکی از مطرح‌ترین متخصصان تعلیم و تربیت انسان‌گرا که هم چنان دیدگاه‌های مدرن و متفاوتی نسبت به انسان و آموزش دارد. کوزول یکی از منتقدان جدی آموزش و پرورش رفتارگرا به ویژه در ایالت متحده آمریکا است. برای اطلاعات بیشتر از اندیشه‌های وی می‌توانید به سایت شخصی‌اش مراجعه کنید. www.jonathankozol.com

۳- Community Basis